

Tadeusz PIĄTEK

Uniwersytet Rzeszowski, Polska

Marta Izabela ŻYLKA

Politechnika Rzeszowska, Polska

Zmiany i przemiany w systemie kształcenia nauczycieli techniki – 50 lat kształcenia nauczycieli techniki w Rzeszowie

Wstęp

„Zmiana” to przejście jakiejś cechy lub rzeczy w inną, z kolei „przemiana” to przejście w stan inny niż poprzedni. W odniesieniu do kształcenia nauczycieli techniki należy zauważyć, że w systemie tym na przełomie 50 lat wystąpiły zarówno zmiany, jak i przemiany. Zmianom podlegała nazwa kierunku studiów, zmiany występowały w planach studiów, w nazwach przedmiotów, liczbie godzin itd.

Przemiany to działania zmierzające do dostosowywania sylwetki absolwenta do aktualnej rzeczywistości społeczno-gospodarczej, potrzeb rynku pracy oraz przemian w systemach wartości ogólnospołecznych. Przemiany w sposobie myślenia o kierunku studiów, jego roli zarówno w sferze społecznej (przygotowanie nauczycieli) oraz w sferze osobowej (rozwijanie osoby studenta w różnym wymiarze) doprowadzały często do zmian, np. w nazwie kierunku studiów. Uogólniając, można stwierdzić, że zmiany powodowały przemiany, i na odwrót przemiany powodowały zmiany w systemie kształcenia nauczycieli techniki (obecnie przedmiot nosi nazwę zajęcia techniczne).

W Rzeszowie jako miejscu, gdzie kształcono nauczycieli techniki od 1964 r. można było zaobserwować dynamiczne zmiany i przemiany w systemie kształcenia tychże nauczycieli. Dynamika tych przemian i zmian była uwarunkowana działaniami politycznymi, społecznymi, gospodarczymi, ale również liczbą kandydatów na studia, możliwościami kadrowymi, specjalizacją naukową nauczycieli akademickich itp.

Obecnie w Polsce obserwuje się zanikanie kształcenia nauczycieli techniki poprzez likwidację lub zawieszanie kierunku studiów lub radykalną zmianę kształcenia z edukacji techniczno-informatycznej na edukację w zakresie „inżynierii bezpieczeństwa”. Przemiany w systemie kształcenia na kierunku edukacja techniczno-informatyczna – dawne wychowanie techniczne – to wprowadzenie studiów inżynierskich oraz odchodzenie od specjalności nauczycielskiej.

1. Kierunek studiów – wychowanie techniczne

Kierunek studiów magisterskich wychowanie techniczne powołany został w Polsce z inicjatywy prof. Józefa Pietera w 1959 r. w istniejącej wówczas Wyższej Szkole Pedagogicznej w Katowicach. WSP w Katowicach jako pierwsza uczelnia wprowadziła kierunek studiów: wychowanie techniczne i jak zauważa prof. J. Janusz: „Była to praca pionierska, ponieważ nie dysponowano wzorcami ani krajowymi, ani zagranicznymi, nie można się było wzorować na żadnym doświadczeniu z przeszłości, albowiem to, co dawniej w tym zakresie robiono, nie odpowiada w żadnej mierze wymogom doby współczesnej” [Janusz 1962: 57]. W następnych latach kierunek ten wprowadziły następujące uczelnie: WSP Rzeszów, WSP Opole, WSP Kraków, WSP Bydgoszcz, Uniwersytet Gdański, WSP w Kielcach, Filia Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, WSP w Szczecinie, WSP w Zielonej Górze itd. [por. Woźniacki, Zając 1974: 31]. W chwili obecnej kierunek studiów wychowanie techniczne prowadzony jest przez WSP w Bydgoszczy, Częstochowie, Krakowie, Olsztynie, a także w Rzeszowie i Zielonej Górze; Uniwersytet Śląski, Opolski, Szczeciński; Politechnikę Śląską, Lubelską, Opolską, Warszawską, Szczecińską, Radomską, Koszalińską; i AHG Kraków [por. Retmańska 1998: 127].

Założeniem kierunku było przygotowanie specjalistów pedagogów odpowiednio wykwalifikowanych do prowadzenia przedmiotu wychowanie techniczne, który wprowadzono do liceów w ramach reformy w 1966 r., czyli do politechnizacji procesu wychowania i nauczania. Politechnizacja była rozumiana jako wszechstronna lub wielostronna technizacja, która z kolei oznaczała postępujący proces praktycznego stosowania praw przyrody w życiu człowieka. Z technizacją związane jest pojęcie technika, które było rozumiane jako umiejętność wykorzystywania praw przyrody, rozpoznawanych teoretycznie, praktycznie, do budowy różnych urządzeń ułatwiających człowiekowi życie lub życie to chroniących [por. Janusz 1962: 58].

W 1999 r. została wprowadzona reforma edukacji, w miejsce przedmiotowego kształcenia w szkołach wprowadzono kształcenie blokowe. Zmienił się ustrój, a co za tym idzie, zmieniła się sytuacja społeczno-gospodarcza. Inne są oczekiwania w stosunku do nauczycieli (dynamicznie zmieniające się), pojawiły się mechanizmy rynkowe w zatrudnianiu absolwentów szkół pedagogicznych, wystąpiło bezrobocie wśród nauczycieli [por. Piątek 1999].

2. Kształcenie nauczycieli techniki w Rzeszowie – rys historyczny

Studia dzienne na tym kierunku w rzeszowskiej Filii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie rozpoczęto w 1964 r. Całość problematyki związanej z funkcjonowaniem wychowania technicznego powierzono powołanej Katedrze Technologii, której kierownikiem został wówczas doc. dr inż. Antoni Woźniacki. Poza nim w Katedrze zatrudnionych było 7 osób, w tym 5 na stanowiskach nauczycieli akademickich. W niepełnym wymiarze godzin zatrudniani byli

w miarę potrzeb pracownicy WSI w Rzeszowie, Politechniki Krakowskiej, AGH w Krakowie.

Pierwsi absolwenci tego kierunku studiów złożyli egzaminy magisterskie w 1969 r. Dwa lata po nich egzaminy magisterskie złożyli pierwsi absolwenci studiów wieczorowych i zaocznych.

Zajęcia dydaktyczne początkowo prowadzone były w budynku przy ulicy W. Wasilewskiej (obecnie ul. Kamińskiego), a od r. 1967/68 także w budynku przy ulicy Turkienicza (obecnie ul. ks. Jałowego) oraz częściowo w zajmowanych przez Wydział Filologiczny pomieszczeniach nowej szkoły podstawowej przy ul. Pułaskiego 7.

W 1968 r. rozpoczęto budowę budynku przeznaczonego dla potrzeb kierunku studiów: wychowanie techniczne (obecnie bud. A3 UR). Według założeń projektowych miał to być kompleks obiektów z zapleczem uwzględniającym istotne potrzeby dydaktyczne, naukowe i administracyjne związane z realizacją studiów kształcących nauczycieli przedmiotów technicznych. Budowa tego kompleksu nie była łatwa ze względu na duże utrudnienia technologiczne, wynikające z potrzeb procesu dydaktycznego, jak i charakteru planowanych badań naukowych. Wyrażało się to w specjalnie wzmocnianych stropach, instalacjach elektrycznych, wentylacyjnych i gazowych. Z tych między innymi powodów budowę ukończono dopiero w 1972 r. Oddanie do użytkowania tego pierwszego budynku dydaktycznego WSP stanowiło ważny krok w tworzeniu nowej uczelni Rzeszowa.

Kolejne lata funkcjonowania Katedry – w budynku nazwanym Collegium Technicum im. I. Łukasiewicza – związane były z jej systematycznym i jednoznacznie ukierunkowanym rozwojem. Powstały specjalnie przystosowane do potrzeb planu studiów pedagogicznych laboratoria dydaktyczne. Ich szczególną cechą była wielość zorganizowanych w nich stanowisk do badań laboratoryjnych z różnorodnych dziedzin techniki. Ta różnorodność mogła budzić zdziwienie u osób nieznających specyfiki tych studiów. Takie jednak były i są do dziś wymagania kierunku studiów, którego założeniem nie jest kształcenie specjalistów w wybranej wąskiej dziedzinie techniki, ale pedagogów znających i rozumiejących wpływ różnorodnych działań technicznych na psychikę i postępowanie człowieka.

Obok laboratoriów i pracowni dydaktycznych w Collegium Technicum im. I. Łukasiewicza znalazły się liczne pracownie naukowe. Szczególnie dobrze zorganizowane były te z nich, które wiązały się z zainteresowaniami naukowymi nauczycieli akademickich Katedry. Były tam więc pracownie badań materiałoznawczych, wytrzymałościowych, laboratoria obróbki materiałów, metalurgii proszków, przemiału materiałów, miernictwa elektrycznego, tworzyw sztucznych i technicznych środków kształcenia.

Rozwój Katedry wyraźnie widać na tle analizy podejmowanych przez nią form kształcenia nauczycieli oraz liczby studentów. I tak już w roku akademick-

kim 1970/71, poza istniejącymi 5-letnimi studiami dziennymi, wieczorowymi i zaocznymi wychowania technicznego, wprowadzono także 4-letnie studia magisterskie, studia dwustopniowe pod nazwami „nauczanie początkowe z zajęciami praktyczno-technicznymi” i „zajęcia praktyczno-techniczne z fizyką”. Uruchomiono również zaoczne studia uzupełniające dla absolwentów Studiów Nauczycielskich.

W roku akademickim 1972/73 uczelnia otwarła nowy kierunek studiów nauczycielskich: „mechaniczny ogólnozawodowy”. Ponadto uruchomiono 3-letnie studia na kierunku „zajęcia praktyczno-techniczne”. Kolejny rok akademicki 1973/74 przyniósł decyzję Ministerstwa o ujednoczeniu form i okresu studiów nauczycielskich. Uczelnia przeszła na kształcenie w formie jednolitych 4-letnich studiów magisterskich na wszystkich prowadzonych kierunkach.

W roku akademickim 1974/75 Katedra zatrudniała 4 samodzielnych pracowników nauki, 28 innych nauczycieli akademickich oraz 14 pracowników technicznych.

Wówczas, gdy kierunek studiów wyraźnie się umacniał i rozwijał, stając się wiodącym kierunkiem wychowania technicznego w Polsce, ówczesne władze województwa rzeszowskiego oraz Politechniki Rzeszowskiej podjęły decyzję o przeniesieniu go na Politechnikę.

Zarządzeniem Ministra z 30 kwietnia 1975 r. wprowadzono zmiany w strukturze organizacyjnej Politechniki, gdzie w ramach Wydziału Mechanicznego utworzono Instytut Kształcenia Nauczycieli Przedmiotów Technicznych. W strukturze IKNP funkcjonowały: Zakład Metodyki Przedmiotów Technicznych, Zakład Nowych Technik Kształcenia oraz Zespół Pracowni Technicznych. Do Politechniki przeszło 580 studentów kierunku, 26 nauczycieli akademickich, w tym 5 samodzielnych pracowników nauki oraz 24 pracowników naukowo-technicznych i technicznych. Politechnika przejęła też znaczną część aparatury naukowej i dydaktycznej, która uległa rozproszeniu. Podobny los spotkał także zgromadzony z dużym trudem księgozbiór specjalistyczny.

Dzięki osobistemu zaangażowaniu Rektora Prof. dra hab. J. Lipca oraz Prof. dra inż. A. Woźniackiego decyzją Ministra Szkolnictwa Wyższego z marca 1982 r. ponownie uruchomiono w WSP w roku akademickim 1982/83 kierunek „wychowanie techniczne”.

Kierownictwo nowo utworzonej Katedry Wychowania Technicznego objął prof. dr inż. A. Woźniacki. Funkcję tę pełnił do lutego 1988 r., następnie obowiązki kierownika Katedry przejął dr W. Furmanek i pełnił tę funkcję do sierpnia 1988 r. We wrześniu 1988 r. kierownikiem Katedry Wychowania Technicznego został doc. inż. A. Krasimowicz, który funkcję tę sprawował do 1989 r.

W 1989 r. dyrektorem nowo utworzonego Instytutu Techniki został prof. zw. dr hab. inż. A. Bylica, a następnie prof. zw. dr hab. Waldemar Furmanek do 2013 r.

Okres 1989–2013 to czas dynamicznych zmian związanych z jednej strony z bazą lokalową Instytutu, z drugiej ze zmianami w liczbie studentów, pracow-

ników. W 2013 r. Instytut prowadził kierunki studiów inżynierskich: Edukacja techniczno-informatyczna, Mechatronika, Inżynieria bezpieczeństwa.

W 2013 r. w ramach restrukturyzacji do zmian na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym wprowadzono w miejsce Instytutów Katedry.

3. Nauczyciele techniki

Kształcenie nauczycieli w nowej rzeczywistości jest ważnym elementem systemu edukacji. Nowa rzeczywistość wymaga dobrych kwalifikacji zawodowych i społeczno-moralnych, zarówno od nauczycieli, jak i od organizatorów oświaty zawodowej.

Najważniejsze elementy kwalifikacji nauczycielskich to:

- fachowość,
- kompetencje,
- sprawiedliwość.

Nieodzowne są odpowiednie warunki fizyczne – zdrowotne. Na kwalifikacje zawodowe składają się przede wszystkim układy umiejętności i wiedzy oraz cechy osobowości umożliwiające wykonywanie zadań w zakresie przygotowania wychowanków do zawodów. Kwalifikacje społeczno-moralne to umiłowanie prawdy, poszukiwanie jej i postępowanie według zasad moralnych.

Sprawdzianem kwalifikacji nauczyciela jest jego przygotowanie do funkcji, jakie musi on spełniać. W związku z rozwojem nauki, techniki, kultury oraz oczekiwaniami społeczeństwa funkcje nauczycieli ulegają zmianom. Jedną z najważniejszych jest funkcja wychowawcza. Dotyczy ona nie tylko wychowawcy klasy, ale również każdego nauczyciela [por. Idzi, Jaracz, Juszczyk i inni 1995].

Upadek wartości, autorytetów, kryzys rodziny sprawiły, że funkcje wychowania w ekstremalnych przypadkach kompletnie powierza się szkole. W szkole zaś wychowawcy nie zawsze utożsamiają się z tym zakresem obowiązków. Szkoła jest jedynym ze świadomych podmiotów odpowiedzialnych za kształtowanie ucznia. W zależności od tego, jakie wartości wychowawca przedstawia i przekazuje uczniowi, oddziaływać będzie na to, jakim będzie on w przyszłości człowiekiem. Niestety jest, kiedy pedagog nie uświadamia sobie swojej roli wychowawczej, gdy znalazł się w zawodzie z powodu dziwnego zbiegu sytuacji. Nauczyciel jest źródłem wartości. System wartości wyrokuję o istocie jego własnych przekonań, co w konsekwencji decyduje o wyborze treści i metody.

Równie ważną i trudną w realizacji jest funkcja dydaktyczna nauczycieli. Niezależnie od specjalności nauczyciel przestał być jedynym źródłem wiedzy. Nowoczesne technologie – Internet – pozwalają na zdobywanie wiadomości i umiejętności w ramach samokształcenia. Obecnie nauczyciel musi być przewodnikiem po źródłach wiedzy. Spoczywa na nim obowiązek kierowania systematyzowaniem wiedzy i jej doborem [por. Idzi, Jaracz, Juszczyk i inni 1995].

Podsumowanie

W związku z tym, iż przygotowanie studentów do pracy w zawodzie nauczyciela przedmiotów ogólnotechnicznych wymaga wiedzy i umiejętności ogólnotechnicznych, należy prowadzić prace nad dostosowaniem specjalności do wymogów postępu naukowo-technicznego, cywilizacyjnego, tak aby absolwent kończący uczelnię miał aktualny zasób wiadomości i umiejętności merytorycznych oraz posiadał umiejętność samokształcenia.

Do takiego przygotowania potrzebna jest zarówno baza lokalowa, jak i odpowiednio przygotowana kadra. Baza lokalowa w „procesie kształcenia nauczycieli techniki” ulegała dynamicznym zmianom, ale w ostatecznym rozrachunku można stwierdzić, że obecna baza sprzętowa jest bazą nowoczesną, adekwatną do postępu naukowo-technicznego XXI w.

Z kolei baza kadrowa to również osoby ciągle podnoszące swoje kwalifikacje. Zasadniczy trzon tej bazy kadrowej stanowią absolwenci kierunku „wychowanie techniczne”, „technika”, „edukacja techniczno-informatyczna”. Wśród osób – absolwentów kierunku studiów są osoby, które pełniły i pełnią ważne funkcje organizacyjne zarówno na Uniwersytecie Rzeszowskim, jak i innych Uczelniach – m.in.: Prof. zw. dr hab. Waldemar Furmanek – funkcja prorektora WSP, prorektora UR, Dziekana, Dyrektora Instytutu; dr hab. prof. UR Wojciech Walat – funkcja prorektora (obecnie), prodziekana; dr Waldemar Lib – funkcja prodziekana (obecnie).

Problematyka poruszona w powyższym tekście jest dość rozległa i złożona, niemniej jednak po szerszej analizie zagadnień z powyższego tematu można stwierdzić, że prowadzenie kierunku studiów „wychowanie techniczne” (z późniejszą zm. nazwy) wniosło bardzo dużo do rozwoju społecznego poprzez swoich absolwentów: bardzo dobrych nauczycieli pracujących na różnych poziomach edukacji oraz osób pracujących poza edukacją.

Literatura

- Furmanek W. (red.), (1995), *Instytut Techniki. Stan aktualny i kierunki rozwoju w najbliższych latach*, Rzeszów.
- Idzi K., Jaracz K., Juszczak A. i inni (1995), *Nauczyciel przedmiotów technicznych w nowej rzeczywistości edukacyjnej [w:] Problemy teorii i praktyki kształcenia nauczycieli przedmiotów technicznych*, red. W. Furmanek, Rzeszów.
- Janusz M. (1962), *Kształcenie magistrów wychowania technicznego*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, R. VII, nr 2.
- Piątek T. (2000), *Wpływ planów i programów nauczania na przygotowanie do zawodu nauczycielskiego (na przykładzie kierunku studiów „Wychowanie Techniczne” WSP w Rzeszowie) [w:] Trendy technického uzdelávání. Sborník mezinárodní konference*, red. M. Chráska, Olomouc 2000, ISBN 80-244-0107-X.
- Piątek T. (1999), *Zakres kształcenia przedmiotów pedagogicznych w planach studiów kierunku wychowanie techniczne [w:] Dydaktyka techniki. Stan rozwoju. Teorie – Zadania*, red. K. Uździcki, H. Wolffgramm, Zielona Góra, ISBN 83-86832-96-7.

- Piątek T. (2001), *Instytut Techniki* [w:] *Dzieje Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie*, red. W. Bonusiak, Rzeszów 2001, ISBN 83-7262-162-4.
- Piątek T. (2010), *Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych współczesnego nauczyciela*, Rzeszów 2010, ISBN 978-83-7586-035-1.
- Retmańska T. (1998), *Wychowanie techniczne – kierunek studiów lub specjalność polskich uczelni*. III Konferencja naukowa z udziałem gości zagranicznych – Zacisze – Instytut Techniki WSP, Bydgoszcz.
- Uździcki K. (1992), *Kształcenie i doskonalenie nauczycieli przedmiotu praca-technika*, Warszawa – Poznań.
- Woźniacki A., Zajac A. (1974), *Modernizacja studiów kształcących nauczycieli techniki*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Rzeszowie”, Z. 2/24, Rzeszów.

Streszczenie

W artykule został przedstawiony zarys kształcenia nauczycieli techniki w perspektywie ostatnich 50 lat w Rzeszowie.

Słowa kluczowe: kształcenie techniczne, wychowanie techniczne, nauczyciel techniki.

Education of teacher of technique

Abstract

The article was presented outline of teacher education technology in perspective the last 50 years in Rzeszow.

Key words: technical education, upbringing technical, teacher technology.